

EEN GODLOZE KIJK OP GOD

EEN
GODLOZE
KIJK OP
GOD

Een zenboeddhist over God

Brad Warner

Eerste druk, november 2014
© 2014, Milinda Uitgevers b.v., Rotterdam
Asoka is een imprint van Milinda Uitgevers
Alle Nederlandse rechten voorbehouden

www.milinda-uitgevers.nl

Oorspronkelijke titel: *There is no God and he is always with you*, in 2013
uitgegeven door New World Library, Novato, Californië, VS

© 2013, Brad Warner

Vertaling: Connie Fransen

Boekverzorging: Het vlakke land

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan
ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*No part of this book may be reproduced in any form, by print, photo print,
microfilm or any other means without written permission from the publisher.*

ISBN 978 90 5670 329 5

NUR 739 / 718

Inhoudsopgave

Introductie: De ultieme waarheid	7
1. Dood in de Heilige Stad	17
2. God bestaat niet	25
3. ... en hij is altijd bij je	35
4. Ontmoet God op een snelle, gemakkelijke en effectieve manier!	45
5. Mijn ontmoeting met God, of verlichtingsporno	52
6. Met zenmonniken over God praten	65
7. Waarom zou je het boeddhisme noemen?	77
8. Meditatie is de beoefening van de dood	84
9. De zin van het leven	97
10. Waarin ik de ware betekenis van geloof ontdek door naar Finland te gaan	104
11. Is Boeddha God?	115
12. Sam Harris gelooft in God	125
13. Moraliteit en karma	132
14. Verricht God wonderen in Brooklyn?	142
15. God hoeft niet te bestaan om echt te zijn	152
16. Zelfmoord in een zenklooster	161
17. Een boeddhistische kerst in Mexico	168
18. God houdt zijn eigen hand vast	176

19. Noord-Ierland en de boeddhistische opvatting van God	182
20. Hotline naar de hemel	189
21. Wat God van je wil	198
22. God is stilte	209
 Over de auteur	 215

Introductie

De ultieme waarheid

HET WOORD God betekent verschillende dingen voor verschillende mensen. Ik heb dit boek geschreven om uit te leggen wat God voor mij betekent. Veel mensen gaan ervan uit dat ik, zenboeddhistisch monnik en leraar, niet in God geloof. Ze hebben gelezen dat boeddhisme een religie zonder God is en sommige mensen vinden dat een eng idee. Maar velen, vooral de mensen die ik ontmoet in mijn hoedanigheid als leraar, zijn er juist blij mee. Ze vinden het idee dat ze een religie zonder God aanhangen geweldig.

Naar mijn mening klopt er niets van de bewering dat boeddhisme een religie zonder God is. Sterker nog, het tegendeel is waar. Voor mij is boeddhisme een manier om God te ontmoeten en te begrijpen zonder te hoeven dealen met religie.

Op deze plek, aan het begin van het boek, wil ik duidelijk maken waar ik sta. Alan Watts, auteur van een aantal boeken over zen, zei tijdens een lezing:

Ik ben geen zenboeddhist; ik maak geen reclame voor zenboeddhisme; ik wil niemand bekeren. Ik verkoop niets: ik ben een entertainer. Op dezelfde manier als wanneer je naar een concert gaat en luistert naar iemand die Mozart speelt. De muzikant wil je niets verkopen, behalve de klank van de muziek. Hij wil je niet bekeren, hij wil niet dat je je aansluit bij een bepaalde organisatie die vóór Mozart en tégen Beethoven is. Ik spreek je op dezelfde manier aan:

*als een pianist met zijn piano of een violist met zijn viool,
ik wil gewoon dat je geniet van een zienswijze waar ik ook
van geniet.*

Dit geeft goed weer hoe ik erin sta. Alleen deed ik iets wat Alan Watts slim genoeg was niet te doen.: ik werd tot zenmonnik gewijd. Wat kan ik zeggen? Het leek me destijds een goed idee. En het systeem kan wel iemand gebruiken die de boel van binnenuit een beetje prikkelt.

Het interesseert me geen fluit of je na het lezen van dit boek wel of niet besluit zenboeddhist te worden. Eigenlijk hoop ik dat je dat niet doet. Dat gezegd hebbende, de filosofie en beoefening van het zenboeddhisme hebben me veel opgeleverd; anders was ik nooit monnik geworden. En ik denk dat jij er ook veel aan kan hebben. Maar jezelf categoriseren als 'zenboeddhist' is volkomen tegengesteld aan de geest van zenboeddhisme. En organisaties die beweren in de geest van zen te werken, kunnen net zo idioot, hypocriet en corrupt zijn als welke andere religieuze organisatie dan ook. Toch kan ik, in tegenstelling tot Alan, niet anders dan mezelf zenboeddhist noemen. Ik kom daar later op terug. Eerst wil ik me concentreren op de reden dat ik, als zenboeddhist, in God geloof.

Ik gebruik de termen zen en boeddhisme hier en daar wat door elkaar. Sommige mensen worden daar gek van. Zenboeddhisten beweren soms, op arrogante wijze, dat hun soort boeddhisme de enige juiste is, terwijl boeddhisten uit andere stromingen net zo hard beweren dat het niet zo is. Zen is simpelweg de Japanse uitspraak van het Sanskriet woord *dhyana*, dat meditatie betekent. Voor mij is zenboeddhisme dus boeddhisme dat meditatie omvat. En omdat ik geloof dat meditatie het belangrijkste is dat de Boeddha onderwees, denk ik dat je wel kunt zeggen dat iets wat zichzelf boeddhisme noemt, maar niet een of andere vorm van meditatie omvat, geen echt boeddhisme is. Dus als ik het over zenboeddhisme heb, verwijst

ik niet per se naar een specifieke vorm en *lineage* (stamboom van leraren, *red.*) die door historici als zenboeddhisme wordt erkend, maar naar alle vormen van boeddhisme die zich focussen op meditatie, of zazen.

Er zijn veel antwoorden mogelijk op de vraag of het mogelijk is boeddhist – zen of iets anders – te zijn en tegelijkertijd in God te geloven. Eén antwoord zou kunnen zijn dat het ervan afhangt wat je met *God* bedoelt. Een ander antwoord zou kunnen zijn dat het ervan afhangt wat je met *boeddhist* bedoelt. Een derde antwoord kan zijn dat het ervan afhangt wat je met *geloof* bedoelt. Bij het stellen van dergelijke vragen gaan we er altijd van uit dat iedereen dezelfde definities heeft van de woorden die we gebruiken. Dat is niet altijd het geval.

Ik ben niet opgegroeid in een gelovig gezin. Nou ja, ik denk dat we protestant waren. Mijn vader heeft een foto waar ik met een groep kinderen van de lokale zondagsschool op sta, maar ik ben er vast niet vaak geweest want ik kan me er helemaal niets van herinneren. Toen ik een jaar of tien was, raakte ik voor het eerst geïnteresseerd in God dankzij de film *Jesus Christ Superstar*, die toen helemaal in was.

We woonden in Nairobi, Kenia, waar mijn vader voor de lokale vestiging van de Firestone Tire and Rubber Company werkte. Hij was erheen gestuurd vanuit het kantoor in Akron, Ohio. Ik woonde in een buitenwijk van Akron tot ik een jaar of acht was en bracht vervolgens vier jaar in Afrika door. In Afrika raakte ik bevriend met Tommy Kashangaki, zijn moeder was een Amerikaanse joodse en zijn vader kwam uit Tanzania. De Kashangaki's werden katholiek opgevoed. Ze kenden God. Dus stelde ik Tommy en zijn oudere broer James veel vragen.

Wat ik niet leerde van Tommy, James of de muziek van *Jesus Christ Superstar* die ik voor kerst kreeg, leerde ik uit de kinderbijbel die mijn moeder voor ons kocht. Het hele idee van een God was zo vreemd en fascinerend. Sommige mensen wisten zeker

dat Hij¹ bestond. Anderen wisten zeker van niet. Veel mensen, zoals mijn ouders, hadden geen idee.

Ik stelde me God destijds helemaal niet voor als een grote witte man op een troon in de wolken. Zelfs op die leeftijd wist ik al dat het een metaforische representatie was, al weet ik zeker dat ik het nooit in mijn eigen woorden uit had kunnen leggen. In plaats daarvan stelde ik me God voor als een stralende, ronde entiteit. Zoiets als de zon maar dan met een persoonlijkheid.

Naarmate ik ouder werd, groeide mijn fascinatie voor God maar kreeg ik een steeds grotere hekel aan mensen die claimden voor hem te kunnen spreken. We verhuisden op mijn elfde terug naar Ohio waar ik al snel de verbazingwekkende wereld van televisie-evangelisten ontdekte. Het idee dat er tv-stations bestonden die uitsluitend gewijd waren aan God, was behoorlijk intrigerend. Het duurde echter niet lang voor ik erachter kwam dat de mensen van die tv-stations net zo weinig benul van God hadden als ieder ander. Ze waren er vooral goed in mensen te manipuleren via hun angsten en verlangens en gebruikten God als manier om ze geld te ontfutselen.

Op de middelbare school ontdekte ik, bij een tweedehandsboekwinkel met de naam Book Nook in Wadsworth, Ohio, waar ik woonde, boeken die uitgegeven waren door de International Society for Krishna Consciousness. Die Hare Krishna-gasten bekeerden ook dat ze wisten wat God was. Maar hun versie was weer anders, althans oppervlakkig gezien. God, zeiden ze, had een naam, en die was Krishna, en hij had een bepaalde verschijningsvorm. Hij was een knappe, paars getinte Indiase jongeling die met duizend meisjes tegelijk seks kon hebben. De God van de lokale baptistengemeente kon dat niet!

---

1. Natuurlijk is God noch mannelijk, noch vrouwelijk. Maar de taal vraagt om een onderscheid, en over het algemeen wordt *hij* gebruikt als men over God praat. Ik ben er niet blij mee, maar zo is het nu eenmaal.

Maar het werd me al snel duidelijk dat het verschil tussen hun God en die van de evangelisten vooral cosmetisch was. De God van de Hare Krishna's bleek net zo kleingeestig en wraakzuchtig als die van de evangelisten. Hij had alleen een iets ander idee over wie en waarom iemand naar de hel te sturen, dat was alles. Natuurlijk, het begrip karma gaf er een wat andere draai aan, maar wat God aanging kon ik niet veel aan hun versie vinden, behalve dan dat hun verhalen amuserender waren.

Op de universiteit ontmoette ik een zenleraar met ideeën over God die tenminste wel ergens op sloegen. Hij toonde me hoe ik God kon zien. Maar zelfs nadat ik God had ontmoet, ben ik blijven zoeken.

Mijn favoriete antwoord op de vraag of het mogelijk is boeddhist te zijn en tegelijkertijd in God te geloven is: 'Er is geen God en hij is altijd bij je.' Ik hoorde die uitspraak van mijn eerste zenleraar, Tim McCarthy, die het weer van zijn leraar had, Sasaki Roshi, een Japanse zenmonnik die in Californië woonde. Blijkbaar had hij het gezegd tegen een van zijn studenten die diepgelovig was. Hij wilde dat zij God op een andere manier ging zien, dus deed hij die schokkende uitspraak en het werkte. Ik vind dat die uitspraak de boeddhistische benadering van het begrip God kort en bondig weergeeft. En niet alleen maar omdat het vaag lijkt.

Welk idee van God je ook in je hoofd hebt, het bestaat niet. Het is onmogelijk. Wat ook je beeld van God is, het is een beeld dat je zelf bedacht hebt. In zijn boek *Boeddha is the Center of Gravity*, stelt Sasaki: 'De God die je als object voor je ziet, zegt: "Ik ben je God." Maar dat is hij niet. Zelfs als die God enorm veel macht zou hebben, is hij niet de echte God.' Toch is er iets wat krachtig is en zich moeilijk laat beschrijven, iets wat de diepste kern vormt van alles wat is en niet is, en het heeft jou gemaakt. Soms gebruiken mensen het woord God om dat onbeschrijflijke te beschrijven. Ik doe dat soms ook.

Ik ben de afgelopen twee jaar twee keer de wereld rondgereisd en terwijl ik dit schrijf, ben ik op mijn derde tour door Europa. Ik heb met veel mensen over de zenbeoefening gepraat terwijl tegelijkertijd mijn zoektocht naar het wezen van God zich verdiepte.

Dit zijn een aantal van de vragen die ik stelde: Kan de zenienswijze een antwoord bieden in deze schijnbaar onoplosbare discussie? Kun je atheïst zijn en toch in God geloven? Is er een manier om echt te geloven en toch te twijfelen? En waarom zou je de dingen inkaderen als zijnde God? Is het geen ouderwets concept waar alleen fanatici het nog over hebben?

Als zenmonnik², geboren en getogen in de VS maar die een aanzienlijk deel van zijn leven in Japan heeft doorgebracht, heb ik een ongebruikelijke kijk op de kwestie. Omdat ik niet volgens een bepaald geloof ben grootgebracht, had ik geen aannames over God behalve die in de samenleving gebruikelijk waren. Ik ben nooit geïndoctrineerd in een bepaald geloofssysteem. Ik heb dus objectief kunnen kijken naar de verschillende ideeën die mensen over God hebben. Geen van die ideeën vond ik hout snijden.

D.T. Suzuki, een van de eerste en meest invloedrijke auteurs die in het Engels over zen schreven, schreef: 'Zen heeft geen God om te aanbidden, geen ceremonies te handhaven, geen toekomstig onderkomen waar de doden heen gaan.'³ Maakt dat van zen een soort spiritueel atheïsme? Schrijvers als Sam Harris en Richard Dawkins hebben steekhoudende argumen-

---

2. Ik gebruik het woord monnik om mezelf gemakkelijk en snel te beschrijven. Maar het is een rotwoord. Het komt voort uit de katholieke traditie, waardoor mensen denken dat een zenmonnik hetzelfde is als een katholieke monnik, maar dan gelovend in Boeddha in plaats van Jesus. Dat klopt niet. Als zenmonnik in de sototraditie heb ik geen geloften of celibataire eed afgelegd, en ik woon ook niet in een klooster, om even twee belangrijke verschillen te noemen. Bovendien is zen geen religie. Ik kan dus niet beschouwd worden als lid van de geestelijkheid. Toch heb ik een aantal beloftes gedaan en mezelf publiekelijk verbonden aan het in stand houden van de traditie. In die zin ben ik een monnik. Als er een beter woord zou zijn dan monnik om mijn rol in de zentraditie te beschrijven, zou ik dat gebruiken. Helaas zit ik vast aan dat woord.

3. Hij zei dit in zijn boek *An Introduction to Zen Buddhism*.

ten voor de nieuwe atheïstische beweging. En Karen Armstrong maakte een goed onderbouwde comeback met haar boek *The Case for God*.

Het grootste deel van het huidige debat echter, heeft betrekking op een heel specifieke definitie van God: de joods-christelijke-islamitische God zoals die wordt neergezet door de fundamentalisten van onze tijd, vooral die in de VS⁴. Ik weet niets eens of dit debat begrepen wordt door mensen buiten de VS. Veel van de mensen die in Europa sprak, vinden die hele discussie beetje vreemd.

De hoeksteen van dit debat ligt in de kern van de westerse filosofie, die ongeveer overal ter wereld doorgedrongen is, zelfs buiten Europa en de VS. De westerse filosofie kun je opdelen in twee competitieve ideologieën. We moeten ons scharen bij de materialisten, die ervan uitgaan dat we gewoon een lichaam zijn en niet meer, of bij de spirituele mensen, die beweren dat we alleen een geest, een ziel zijn, wonend in het lichaam. Zelfs de meeste oosterse religies kennen deze tweedeling. Het huidige debat over atheïsme is gebaseerd op deze eeuwenoude volharding dat we voor het een of het ander moeten kiezen.

Dit is een groot probleem met reële gevolgen. Op een aantal Amerikaanse scholen vinden discussies plaats over het feit of kinderen de evolutieleer moeten bestuderen, terwijl elders iedere vorm van wetenschappelijk onderzoek buiten de deur gehouden wordt vanwege de bedreiging ervan voor het geloof in God. Toch verspreiden dezelfde mensen die zo bang zijn voor de wetenschap, hun boodschap via de wereldse communicatiemiddelen die de wetenschap hun biedt. Er moet wel sprake zijn van een hoge mate van onbewuste cognitieve verwarring om wetenschap op het internet te veroordelen.

---

4. De auteur geeft hiermee aan dat de joods-christelijke God dezelfde is als Allah. Verderop (op pag. 80) wordt Jehova genoemd als de God die joden, christenen én moslims aanbidden. Niet iedereen zal het hiermee eens zijn. *red.*

Ik denk dat deze verwarring de kern vormt van dit conflict dat overal opblaait. We kunnen niet meer terug. De geest is uit de fles en kan er niet meer in. Wetenschap werkt, dat is duidelijk. Dat betekent ook dat de materialistische kijk op de wereld, op de een of andere manier althans, klopt. Wetenschap kan niet helemaal fout zijn anders zou je niet op je Facebookpagina kunnen melden dat het fout is. Betekent dit dat God niet bestaat? Zegt de wetenschap dat spiritualiteit slechts onrealistisch wishful thinking is? Maar hoe zit het dan met het diepe verlangen van het menselijk hart naar iets van spiritualiteit in onze levens? Moeten we dit ontkennen om rationele mensen te kunnen zijn?

Dit is altijd een serieuze en fundamentele vraag voor mij geweest. Ik wist dat wetenschap klopt en zoals zovelen was ik bang dat dat betekende dat er geen God is. En toch was er een spirituele dimensie in mijn leven die ik net zomin kon ontkennen als dat ik de overduidelijke waarheid van wetenschappelijke ontdekkingen kon ontkennen.

In mijn tiener- en twintiger jaren zat ik tot over mijn oren in de punkscene. Ik plaatste dus al vraagtekens bij een aantal basiswaarden van de samenleving, zeker de waarden zoals die werden uitgedragen door religieuze hypocrieten. En als zoon van een moeder stervend aan een ziekte waarvan ik wist dat die erfelijk bepaald was, en ik dus ook de kans had het te krijgen, had ik al heel jong een gevoel van vertwijfeling in mijn zoektocht naar de zin van het leven. Door zenboeddhisme heb ik een manier gevonden om eindelijk in het reine te komen met de vraag of God wel of niet bestaat.

‘God bestaat niet en hij is altijd bij je’ klinkt misschien als een onlogische uitspraak of als zo’n typisch vaag zenraadsel, maar het geeft de zen-zienswijze op God kort en bondig weer. Zelfs als er onmogelijk een God kan bestaan zoals jij die voor je ziet,

bestaat er wel degelijk een echte spirituele dimensie in deze wereld. Er is iets wat we God kunnen noemen.

De 13^e-eeuwse zenmeester Dogen Zenji zei: 'We weten dat we zelf instrumenten zijn dat *het* bevat in dit universum in tien richtingen, want zowel lichaam als geest bestaan in dit universum maar geen van beide definieert ons *zelf*.' Het woord dat hier vertaald wordt als *het* is het Chinese woord *inmo*, dat verwijst naar de niet te beschrijven laag van de werkelijkheid, het fundament van alles wat is en niet is. Voor mij is dit simpelweg een andere manier om God te benoemen.

Ik denk dat het goed is in termen van God te spreken omdat we er de aandacht op moeten vestigen dat zen gaat over iets wat tegelijkertijd heel gewoon en heel persoonlijk is en tegelijkertijd heel groot en heel belangrijk.

Volgens zen zijn zowel de materialistische als de spirituele kijk niet compleet en foutief: we zijn noch lichaam noch geest, onze feitelijke realiteit kan simpelweg niet in zulke bekrompen termen gevat worden. Zelfs het woord God is te beperkend. Of, zoals Dogen zegt: 'Zelfs het universum in tien richtingen is slechts een klein deel van de ultieme waarheid.' De ultieme waarheid is, voor mij, een andere naam voor God.

In het begin van mijn zoektocht kregen de verschillende spirituele ideeën over God die ik onderzocht, maar geen betekenis voor me. Maar de opvatting dat mensen niet meer zijn dan wandelende klompen dode materie paste ook niet bij mijn ervaringen. Het waren mijn ervaringen tijdens zenmeditatie die me God helder lieten zien op een wijze die geen enkele niet-intellectuele expressie van Gods bestaan of niet bestaan ooit zou kunnen.

In dit boek probeer ik de zen-zienswijze over de kwestie God begrijpelijk te maken voor een modern westers publiek, dat doordrenkt is van de joods-christelijke-islamitische traditie. Dit boek is geen religieus traktaat door een ware gelovige die probeert anderen te bekeren. Het is ook niet bedoeld om de angst van

diegenen die al tot mijn religie bekeerd zijn te stillen, door ze gerust te stellen dat ze het bij het rechte eind hebben. Het is vooral een rechttoe rechtaan boek over waarom deze 'godloze religie' zoveel over God te zeggen heeft.

Hoofdstuk 1

Dood in de Heilige Stad

LANCE WOLF stierf in de straten van Jeruzalem, doodgeslagen onder de ogen van, zoals sommigen zouden zeggen, God zelf in Gods Heilige Stad. Ook al werd hij niet vermoord om expliciet religieuze redenen, Lance werd wel degelijk vermoord door mensen die dachten dat hun versie van God beter was dan de zijne.

Ik kende Lance niet goed. Hij was een vreemde vogel. Ik ontmoette hem voor het eerst op de derde verdieping van Ibrahim's House of Peace op de Olijfberg in een van de Palestijnse buurten in Jeruzalem. Hij rookte een sigaret, liggend op een stapel dekens op de betegelde vloer in een verder kale, betonnen ruimte. Ibrahim had me mee naar boven genomen om mij en een andere nieuwe huurder kennis te laten maken met Lance. Waarschijnlijk in de hoop dat wij, mede-Amerikanen, ervoor konden zorgen dat hij uit zijn schulp zou kruipen en naar beneden zou komen om iets te eten. Lance was niet onvriendelijk. Hij zat op zijn stapel dekens en kletste er vrolijk op los. Maar hij had geen zin om naar beneden te komen of te eten. Ik kon zijn gezicht niet goed zien behalve wanneer hij een trekje van zijn sigaret nam waardoor een rode gloed zijn ingevallen gezicht verlichtte.

Later die week kwam Lance een paar keer uit zijn kamer, hij praatte altijd over politiek of religie. Niemand wist wanneer en waarom hij naar Israël was gekomen. Hij was joods en wellicht zo iemand die naar Israël komt in de hoop op een audiëntie met God. Of misschien was hij op de vlucht voor iets van thuis.

Ibrahim's House of Peace is een hostel in het Palestijnse dorp At-Tur. At-Tur is geen plek waar toeristen komen, tenzij per ongeluk omdat ze het nabijgelegen uitzichtpunt bezoeken van waaruit je heel Jeruzalem kunt zien liggen. Of anders kwamen ze er terecht vanwege een bezoekje aan het oudste joodse kerkhof ter wereld, waar vrome mensen begraven liggen in de hoop dat wanneer de Verlosser neerdaalt op de Olijfberg, zij hem als eerste kunnen begroeten. Je kunt vanaf het kerkhof de Hof van Gethsemane zien liggen. Sommige olijfbomen in die tuin zijn ruim tweeduizend jaar oud en stonden er al toen de Romeinen Jezus meevoerden om gekruisigd te worden. Als de bomen al gezien hebben wat er echt gebeurd is, ze zwijgen erover.

Ibrahim is een kleine Palestijn van rond de zeventig, met kort grijs haar en een stoppelige witte baard. Hij heeft een vriendelijk, genereus karakter en stelt zijn huis al dertig jaar lang open voor reizigers vanuit de hele wereld. Iedereen kan zolang hij maar wil in zijn huis wonen – er worden geen vragen gesteld. Je betaalt wat je kunt missen. In de keuken staat een collectedoos. Niemand vraagt je te betalen en niemand controleert of en hoeveel je in de doos gedaan hebt. Ibrahim heeft geen paspoort en hoort bij geen enkel land. Toch reist hij de wereld rond om vrede te promoten. Hij heeft een paar lievelingsverhalen die hij keer op keer vertelt aan wie het maar horen wil. Ik geloof dat hij me ooit verteld heeft dat hij soefi is, maar iemand anders vertelde me dat dat niet zo was. Hij is in ieder geval moslim, maar hij vindt alle religies even waardevol.

‘Mensen die hier nooit zijn geweest denken dat er een muur is tussen de Arabieren en de Joden en dat we gevaarlijke volkeren zijn’, zegt Ibrahim. ‘Maar het zijn allebei goede volkeren.’ Hij beschouwt de situatie in zijn land niet als hopeloos. ‘We kennen veel liefde, dat hebben we geleerd van onze religies, liefde en vrede. Er zijn veel goede dingen gebeurd tussen Joodse en Palestijnse broeders, ze zijn het zaad van Abraham.’

Zijn huis lijkt een schilderij van Escher. Trappen lijken te verschijnen uit het niets en leiden naar vreemde plaatsen. Een trap

leidt naar een raam waar je doorheen kunt als je bukt. Een brandtrap buiten leidt naar het dak. In het huis, zoals in alle huizen in Jeruzalem, hebben mensen gaten voor plastic pijpen door de muren geboord, lang voor elektriciteit en water gewoon waren. Ze lijken op robots met tentakels die door een gebouw proberen te breken.

Het eerste dat me opviel in Israël was de hitte. Die raakt je keihard zodra je uit de aircoruimte van het Ben Gurion-vliegveld naar buiten stapt. Ik nam na aankomst een kleine, volle shuttlebus van het vliegveld in Tel Aviv naar een vriend die de benodigde connecties had om me in Ibrahim's House of Peace te krijgen, waarvan ik alleen maar wist dat het goedkoop was. Uit de radio in de bus klonken Israëliische popsongs.

Vanuit Ibrahims huis kun je naar de Oude Stad lopen, via een steile smalle weg die omlaag meandert langs de Olijfberg en de Hof van Gethsemane. Lance Wolf liep er waarschijnlijk die avond, op weg naar de Oude Stad. Later die nacht werd hij op bloedige wijze, zinloos doodgeslagen door een paar jongens die hij geen sigaretten wilde geven. Lance was niet de meest voorzichtige persoon. Hij hield van ruziemaken. De kans is groot dat hij de jongens confronteerde en ze dat niet fijn vonden. De kans is groot dat ze dronken waren, ook al verbiedt de God waar ze waarschijnlijk in geloofden, het drinken van alcohol.

De straten van de Oude Stad zijn bijna te smal voor voertuigen en veel straten zijn overkapt, je hebt niet het gevoel dat je door een stad loopt, eerder door een antiek winkelgebied. Ik had de eerste keer dat ik er rondliep niet eens in de gaten dat ik langs de plekken van de Kruisweg liep. Dat zag ik pas de tweede keer, toen ik op zoek was naar de locaties waar belangrijke dingen in het leven van Christus gebeurd waren. Je kunt gemakkelijk langs de winkels vol snuisterijen lopen zonder dat je er enig idee van hebt dat een aantal van de belangrijkste plaatsen uit de westerse geschiedenis er vlak achter liggen. Ik had de Heilig Grafkerk bezocht waarvan gezegd wordt dat Jezus er gekruisigd is en begraven ligt. En ik bezocht de Graftuin, waarvan ze óók

zeggen dat Jezus er gekruisigd is en begraven ligt. De Graftuin is een veel aangename plek, waarschijnlijk omdat de claim dat het een heilige plek is veel dubieuzer is, er gaan dus minder mensen heen. De Heilig Grafkerk is donker en deprimerend terwijl de Graftuin in een koel, groen park ligt. Ik houd ervan als kruisigingslocaties aangenaam zijn, dus ik stem op de Graftuin als enige echte.

Tijdens mijn bezoek aan de Graftuin zag ik een paar Filipijnse gozers die probeerden een documentaire over God te maken. Een van de jongens had een digitale camera en filmde een ander die voor de grot stond waar Jezus begraven zou zijn. Hij hield een rode doek met een kruis erop omhoog en was zeer emotioneel. Terwijl ik stond te kijken, kwam een van de kleine, matrone-achtige Engelse dames die de Graftuin beheren, naar buiten gerend en schreeuwde: 'Ik zei dat je moest stoppen!' De jongen beloofde te stoppen. Zodra ze weg was, hervatte hij het filmen.

Iedereen in Jeruzalem is gek op God. Dat zei ook de man naast me in het vliegtuig, een Israëliische musicus die in Tel Aviv woonde. Hij ging nooit naar Jeruzalem. Die stad is te heftig, zei hij.

Iedere ochtend om vier uur werd ik wakker van de oproepen tot gebed die uit de speakers van een moskee in de buurt schalden. 'Allah Ahkbar', zo begint het gebed: 'God is groot'. De stem klonk blikkerig, schor en heel, heel hard. De oproep tot gebed klinkt vijf keer per dag. Een van de zinnen in de oproep tot het ochtendgebed is: 'Het is beter te bidden dan te slapen.' O ja? Ik dacht het niet. De krakende oude stem herinnerde me aan de stemmen van verkopers van zoete aardappelen tijdens de herfstavonden in Japan, roepend van achter hun duwkarren. Alleen waren de aardappelmannen zo vriendelijk je niet om vier uur 's ochtends wakker te schreeuwen.⁵

---

5. In de zentraditie kennen we sesshins, intensieve periodes van drie, zes of negen dagen zazenmeditatie. Tijdens sesshin word je 's ochtends om half vijf, en op sommige plekken om half vier, gewekt door een irritante bel. Maar daar heb je je voor aangemeld. Ik had me hier zeker niet voor aangemeld!

Ondanks alle oproepen tot gebed die ik er hoorde, heb ik nooit iemand zien bidden in Jeruzalem. Af en toe zie je orthodoxe joden lopen met hun neus in een boek met heilige teksten terwijl ze zinnen reciteren en verder geen acht slaan op de wereld die God geschapen heeft. Ik vroeg me af hoeveel van die gasten er jaarlijks door taxi's geschept worden terwijl ze met hun neus in hun boek oversteken.

De Palestijnen die ik in Israël zag leken niet erg bezig met religie. Het conflict tussen Palestijnen en Israëli's lijkt niet gestoeld op religie, behalve op een heel oppervlakkige wijze. Ik beweer niet dat ik deskundig ben, maar dat was me na een week in Jeruzalem al duidelijk.

Veel Palestijnen die in Israël wonen, zoals Ibrahim, zijn stateloos. Daarom heeft Ibrahim geen paspoort. Toch slaagt hij er op de een of andere manier in de hele wereld rond te reizen. Het is een heel gedoe voor hem als Arabier rond te reizen zonder de juiste papieren maar hij is toegewijd aan vrede en bereid het gedoe te verdragen.

Hij zegt: 'Als Palestijn in Israël heb ik geen recht op Israëlish burgerschap en omdat ik in Oost-Jeruzalem woon, ben ik formeel gezien ook geen Palestijn. Ik heb een visum nodig als ik naar de *hajj* in Mekka wil en ik mag bijvoorbeeld niet naar Syrië of Irak omdat ik in Israël woon. Het is gemakkelijker voor me naar Europa of de VS te reizen dan naar de meeste Arabische landen.' Als Ibrahim, of iedere andere Palestijn in Israël, langer dan een jaar uit Israël weggaat, mag hij er niet meer terugkeren. 'We vragen de Israëlische regering echt niet om verwennerij met honing en taart,' zegt hij, 'maar we willen vrijheid om op ons eigen land te kunnen wonen. We vragen de regering ons te behandelen als inwoners en ons rechten toe te kennen, bijvoorbeeld het recht dat onze kinderen in het buitenland kunnen gaan studeren en dan weer thuis kunnen komen.'⁶

---

6. Alle hier vermelde uitspraken zijn van Ibrahim, behalve wat hij me zelf heeft verteld, komen van zijn website: <http://jerusalempeacehouse.com>.

Nadat Lance in elkaar geslagen was, zat Ibrahim bij hem in het ziekenhuis tot hij stierf. Lance was geen grote man en niet gezond. Ibrahim had er zich al lang zorgen over gemaakt dat Lance in zijn huis zou sterven. De Britse *Daily Mail* beschreef de aanvallers als 'Arabische jongens tussen de 13 en 15 jaar oud'. De jongens werden later opgepakt en beschuldigd van doodslag. Je kunt ervan uitgaan dat het moslims waren, althans formeel gesproken. Maar wat er gebeurd was, had vrijwel niets met religie volgens de algemeen heersende opvatting te maken, behalve dan dat religie de mensheid verdeelt en mensen in staat stelt de ander als vijand te zien. Naar mijn mening had de aanval dus niets te maken met religie.

Veel mensen gaan naar Jeruzalem om God te zoeken. Het is raar dat de Schepper en Heerser van het hele universum eerder in de ene stad te vinden zou zijn dan in de andere, laat staan op de planeet Aarde in plaats van, laten we zeggen, Ceti Alpha VI of Tatooine. Anderzijds, als je bepaalde oude boeken mag geloven, lijkt God bij het sturen van zijn boodschappers wel degelijk een bepaalde voorkeur voor dat gebied in het Midden-Oosten te hebben. Het was dus niet meer dan vanzelfsprekend dat ik, tijdens mijn zoektocht naar God, naar Jeruzalem zou gaan.

Er is niets heiligs aan de stad. Maar als zo veel mensen al eeuwenlang een bepaalde plek betekenisvol vinden, lijkt het wel alsof die plek dat absorbeert. Er is onmiskenbaar iets speciaals aan Jeruzalem. Bepaalde belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis van de mensheid hebben daar plaatsgevonden. En of je nu vindt dat de dood van Jezus op wat voor metafysische manier dan ook betekenis heeft of niet, je zult moeten toegeven dat hij betekenis heeft gekregen dankzij de miljoenen mensen die dat geloven. En dat is toch wel iets.

Ik vind het gedrag van streng gelovigen vaak nogal afwijken van normaal gedrag. Een beetje zoals computernerds, die vaak buitengewoon intelligent zijn maar sociaal gezien wat minder goed presteren, waardoor ze de neiging hebben grenzen te over-

schrijden, vaak met tragische gevolgen. Vroeger werkte ik voor een bedrijf dat slechte Japanse monsterfilms maakte. Een deel van mijn werk bestond eruit dat ik contactpersoon was tussen het bedrijf en de Amerikaanse en Europese fans van onze films. Het verbaasde me altijd weer dat fans van goedkope Japanse monsterfilms naar monsterbijekomsten gaan en dan, in plaats van dat ze blij zijn de mede-monsterliefhebbers te ontmoeten met wie ze zoveel gemeen hebben, ruzie gaan lopen maken over de meest triviale onzin. Godzillaliefhebbers hebben over het algemeen een hekel aan elkaar.

Dat geldt ook voor religie. Christenen, joden en moslims – de mensen die de grootste hekel aan elkaar hebben – lijken wel een stel gekken, verstrikt in dezelfde fantasie, met slechts minieme verschillen, zoals iedereen die níét verstrikt is in die fantasie kan zien. Toch vermoorden ze elkaar om die kleine verschillen. In Jeruzalem kon ik de orthodoxe christenen, joden en moslims nauwelijks van elkaar onderscheiden. Ze bedekten hun lichaam allemaal met rare kleding (en dat in die hitte), hielden zich allemaal aan een vreemd dieet, ze waren allemaal geobsedeerd door ongeveer hetzelfde boek en ze geloofden zelfs allemaal in dezelfde God. En toch maken ze ruzie over, wat voor een buitenstaander als ikzelf, lijkt alsof ze ruziën over de vraag of Godzilla drie of vier tenen had.⁷

En al geloof ik in God, ik kan niet geloven in een God die de ene stad heiliger maakt dan de andere. Alleen mensen doen van die stomme dingen. God is niet méér aanwezig in het Heilige Land Jeruzalem dan in Bodhgaya, waar de Boeddha verlicht werd, of in Mekka, waar Mohammed (vrede zij met hem) voor het eerst Allah's openbaringen ontving, of in Vrindaban, waar Krishna speelde. Hij is net zo aanwezig in Brooklyn en Poughkeepsie als in Akron, Ohio.

---

7. Ik zweer bij God(zilla) dat ik hierover heftige ruzies tussen monsterfilm-liefhebbers heb meegemaakt.

Bestaat God wel? Heeft het concept van het bestaan enige relevantie als we het over God hebben? Of is al dit gepraat slechts gebakken lucht voor filosofen en gasten die stoned zijn en heeft het geen enkel belang voor de rest van de mensheid? Laten we dat eens gaan onderzoeken.